

УДК 930.1:929Грушевський

Н. Романцова,

В. Романцов

**ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ
УКРАЇНЦІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ГОЛОВИ УЦР
М. ГРУШЕВСЬКОГО**

У статті аналізується питання щодо націєтворчої спрямованості історико-публіцистичних праць Михайла Грушевського доби першої Української Народної Республіки. Висвітлюється вплив голови Української Центральної Ради, авторитетного вченого на формування національної історичної пам'яті українського народу. Розглядаються погляди М. Грушевського щодо поєднання аспектів націєтворення та державотворення в історичній пам'яті українців, зазначені в публіцистичній творчості очільника УНР, вченого, які є актуальними для нашого часу.

У зазначений час голова УЦР, реалізуючи плани відродження української державності як фаховий історик звертався до історичного досвіду України у питаннях державотворення від часів Русі, становлення Гетьманської держави Богдана Хмельницького, націєтворчих ідей репрезентантів Кирило-Мефодіївського товариства до початку Української революції 1917 – 1918 рр.

Погляди щодо формування історичної, національної пам'яті українського народу голова УЦР, авторитетний вчений висловив у своїх історико-публіцистичних працях «Звідки пішло українство і до чого воно йде», «Звідки пішла назва Українців?», «Почини нового Українства», «На порозі Нової України», «Про батька козацького Богдана Хмельницького», «Переяславська умова України з Москвою 1654 року Статті й тексти», «В сімдесяті роковини Кирило-Методіївської справи». В цих публіцистичних розвідках М. Грушевський відобразив історичний зв'язок державотворчих та націєтворчих процесів доби Української революції з подіями попередніх епох України.

Ключові слова: національна пам'ять українців, історична пам'ять, націєтворення, державотворення, трансформація національної історичної пам'яті, публіцистична творчість М. Грушевського, відродження української державності, Українська Центральна Рада.

DOI 10.34079/2518-1521-2025-15-41-72-80

Повномасштабна російська агресія проти України знову відновлює в пам'яті полум'яні слова О. Довженка «Україна в огні». Для нашої країни актуалізувалося питання відродження «духу нації», на що свого часу звернув увагу ідеолог українського націоналізму Д. Донцов. Протягом останніх ста років для України неодноразово поставала національна ідея у контексті відновлення та захисту незалежної української держави. Мова йде про утвердження національної історичної пам'яті українців як важливої державотворчої традиції.

У цьому контексті українці звертаються до досвіду формування національної історичної пам'яті доби визвольних змагань першої чверті ХХ ст., відзначаючи вагоме місце М. Грушевського у тих суспільних процесах як талановитого історика та державного діяча. В особі Михайла Сергійовича поєдналися ці дві суспільні функції, сформувавши національного ідеолога доби Української революції 1917 – 1921 рр.

Думки, висловлені головою Української Центральної Ради у вирішальні моменти боротьби проти російської імперської агресії того часу співзвучні нашим суворим дням української відсічі сучасного злочинного путінського повномасштабного вторгнення. Українцям ХХІ ст. потрібно звернутися до історичної та політичної спадщини, яку залишив нам М. Грушевський, щоб краще зрозуміти важливість трансформації національної історичної пам'яті, позбавлення її імперських наративів, які нав'язувалися нам кремлівською пропагандою протягом багатьох десятиліть.

Тією чи іншою мірою вплив історико-публіцистичної творчості М. Грушевського на формування історичної, національної пам'яті українців розглядали у своїх студіях, в мемуаристиці М. Єремій, Л. Винар, В. Верстюк, О. Копиленко, С. Плохій, Н. Романцова, В. Тельвак та інші українські вчені.

Секретар Української Центральної Ради М. Єремій, який добре знав М. Грушевського по спільній роботі, зазначив, що той, як ніхто інший з сучасників умів «доточити свій історичний світогляд до біжучої хвилі» (Єремій, 1968, с. 103). Мова йшла про те, що голова УЦР, який на високому науковому рівні аналізував історичний досвід українського минулого, вміло використовував це для актуалізації питань націєтворення та державотворення. За визнанням сучасників, Михайло Сергійович під час революції виявив себе майстром публіцистики. Український громадський діяч, інтелектуал, меценат Є. Чикаленко вважав голову УЦР найкращим українським публіцистом після М. Драгоманова (Чикаленко, 2005, с. 124).

Один із засновників грушевськознавства Л. Винар у передмові до збірки публіцистичних праць М. Грушевського «На порозі Нової України» назвав її автора «батьком першої української демократичної держави в 20-му столітті» (Винар, 1992, с. XIX) і вказав на значення цієї книги як важливої частини «української національно-революційної ідеології періоду Української Центральної Ради» (Винар, 1992, с. IX). У цих словах відображено місце Михайла Сергійовича як державотворця та теоретика у справі відродження української державності.

О. Копиленко, характеризує місце М. Грушевського в історії України та наголошує, ми не маємо права зневажати його ім'я, творчість та «безцінний історичний досвід». Автор передмови до публіцистичної збірки «Хто такі українці і чого вони хочуть» зазначає, що «Аналогії між переломним 1917 р., коли М. Грушевський став на чолі Центральної ради, і нинішніми 1990 – 1991 рр. лежать на поверхні, і те, що відбувається сьогодні, допомагає краще розібратися у минулому, а минуле в свою чергу, стає точним, хоча іноді й сумним пророцтвом нашого недалекого майбутнього» (Копиленко, 1991, с. 3)

В. Верстюк звертає увагу на дві політичні функції, які виконувала публіцистика М. Грушевського: вона була чудовим агітаційно-пропагандистським матеріалом для широкого загалу, який ... потребував освідомлення і чіткого визначення нагальних завдань моменту», а також засвідчила, що голові Центральної Ради одночасно доводилось виступати і організатором (лідером) українського національно-визвольного руху, і його теоретиком....» (Верстюк, 2002, с. 282, 283).

Н. Романцова аналізувала націєтворчий потенціал публіцистичних розвідок М. Грушевського у контексті історичної політики Української Центральної Ради та їх вплив на формування історичної пам'яті українців (Романцова, 2023, с. 282, 283). Загалом ця проблема потребує більш системного аналізу.

Теоретичні засади розвідки сформульовані в студіях українських та зарубіжних вчених М. Гольки, Л. Зашкільняка, Г. Касьянова, А. Киридон, С. Тарана, О. Удода та інших.

Метою статті є висвітлення питання про вплив історико-публіцистичної творчості голови Української Центральної Ради, авторитетного вченого М. Грушевського на формування національної історичної пам'яті українського народу.

Відродження української державності відбувалося в складних суспільно-політичних умовах: завершувалася Перша світова війна, яка загострила внутрішні суперечності в Російській імперії та спричинила розгортання подій Російської демократичної революції 1917 р., падіння прогнившого російського самодержавства, крах імперії Романових і початок Української революції. На порядку дня у політичному житті постало питання соціальної трансформації, розгортання процесів державотворення. Проте в українців не було єдиного бачення щодо цього питання. У суспільстві відчувався дефіцит знань про історичний досвід українського державотворення, оскільки протягом багатьох десятиліть у суспільному просторі домінував імперський історичний наратив, який не допускав думки про самотність українського народу та української історії.

Обраний головою Української Центральної Ради авторитетний вчений М. Грушевський, що багато років розвивав національну концепцію української історії як ніхто інший усвідомлював необхідність пропагувати знання про українську минувшину у контексті формування історичної пам'яті українців. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на цікаву ювілейну розвідку Михайла Сергійовича від 1917 р., присвячену 70-й річниці Кирило-Мефодіївського товариства. В цій аналітичній студії вчений та політик використав концепт «народна пам'ять» у значенні «історична пам'ять», яка спиралася на історичну традицію (Грушевський, 2007, с. 54).

Публіцистичні праці голови УЦР «Вільна Україна», «Якої ми хочемо автономії і федерації», «Хто такі українці і чого вони хочуть», «Звідки пішло українство і до чого воно йде», написані під час активних політичних подій протягом періоду з березня 1917 по квітень 1918 р. публікувалися на сторінках періодичних видань «Нова рада», «Народна воля», «Літературно-науковий вістник» та окремими брошурами за доступною ціною, які видавалися великими накладками.

У центрі уваги М. Грушевського під час його перебування на посаді голови УЦР, поряд з актуальними політичними справами, стояли питання, які базувалися на історичній пам'яті українців та обумовлювали історичну політику в контексті відновлення української державності з використанням попереднього історичного досвіду. В історико-публіцистичній творчості М. Грушевського революційної доби отримали відображення осмислені вченим, головою УЦР історичні завдання українського народу.

Зв'язок історії та суспільної пам'яті в контексті формування історичної політики актуальним був за часів УЦР для теоретичного обґрунтування через ретроспективний ракурс Гетьманщини, адже голова УЦР М. Грушевський – вчений, публіцист висловлював застереження українському суспільству від тих помилок, які повторюються в Україні у боротьбі проти тієї прихованої, а іноді і відкритої історичної політики, або використання історії у політичних цілях РФ. Такі думки і сьогодні не позбавлені актуальності.

Аналізуючи національно-державні процеси доби Української революції 1917 р., М. Грушевський як історик звертався до історичного досвіду Хмельниччини і докладав зусиль до формування історичної пам'яті українців про неї. Він ставив на одну площину історичні завдання двох революцій: необхідність «забезпечити волю України, відновити її старе народовласне право народу самому правити всіма своїми справами. Діло велике, час такий, якого не було від часів Хмельниччини – упустити його не можна було. Треба

було відложити все інше, а взятися до цього діла – до забезпечення політичних прав українського народу й інтересів його трудящого люду» (Грушевський, 1991, с. 6).

М. Грушевський, актуалізуючи питання української автономії, яке поставила УЦР, щоб забезпечити вільний розвиток українців, вказав на необхідність «повалити ту велику і високу стіну, яка стоїть на дорозі вільного походу української землі: всі ті пережитки і останки старого проклятого режиму, які ще стоять і досі, – темнота, несвідомість політична і національна, русифікація, нехтування української народності, її мови, культури, недовір'я і відчуження між народностями, стара пам'ять колишніх спорів і чвар, котру роздувають злі й необачні люди, замість кликати до згоди й співробітництва, в світлу і велику будуччину української землі, а не в темну й гірку її минувшину» (Грушевський, 1991, с. 24).

Голова УЦР звернув увагу на те, що гасла «Вільної України», «Автономії України», «Самостійної України», з якими «українці вийшли в тисячах на вулиці й площі» здалися «багатом чимсь несподіваним, чимсь новим». При цьому, Михайло Сергійович заперечував твердження тих опонентів, що вважали це вигадкою «купки людей, які видумали собі свою мову, пишуть нею книжки, котрих ніхто не читає». На противагу цим імперським наративам, вчений та державотворець вказав, що «українці нічого нового не видумували. Вони нагадували тільки те, за що боролися і голови свої складали предки ... , добиваючися землі і волі, свободи і рівності, української автономії і державності» (Грушевський, 1991, с. 38, 39). У цих словах зазначена наступність та зв'язок історичних завдань державотворчої діяльності українського народу протягом періоду XVII – початку XX ст., що відобразилося в його історичній пам'яті.

М. Грушевський як голова УЦР виявляв великий інтерес до історичного досвіду козацької держави Гетьманщини і розглядав політичний устрій Війська Запорозького доби Хмельниччини з точки зору української державності. Михайло Сергійович, спираючись на науковий аналіз, стверджував, що «Козацька Україна в 1648 – 1654 р. дійсно була фактично незалежною державою, і як така входила в сих літах в договірні відносини з Туреччиною, Кримом, Польщею, Москвою. Вона фактично володіла всіма тими прикметами, які в цілості характеризують державу: територія, котру охоплює державна організація, людність, яка признає над собою певну владу і владу, яка виконує свої розпорядження на сій території і над сею людністю» (Грушевський, 1991, с. 67). Це визначило шанс державної легітимації української нації, її історичне право на державотворення у майбутньому, коли Україна стала «представницею цілої української землі, від Карпатів до Дону, і під Україною стали розуміти не тільки козацькі сторони, а весь український народ» (Грушевський, 1991, с.111).

Визначаючи основні аспекти історичної пам'яті про козацьку державу гетьмана Б. Хмельницького, М. Грушевський вказав на її особливості внутрішньополітичного розвитку, в якому старшина «висунула на перший план домагання політичні, державні», прагнучи визволити всі українські землі і створити самостійну «українську державу під своїм проводом». При цьому вчений наголошував, що, не маючи достатніх внутрішніх сил, гетьман та старшина шукала підтримку у закордонній політиці, визнавали «зверхність султана», потім протекторат московського царя, «далі ввійшли в змову з шведським королем» (Грушевський, 1991, с. 42).

Голова Української Центральної Ради наголошував, що навіть після укладення переяславсько-московської угоди 1654 р., визнавши протекторат московського царя, Військо Запорозьке до середини XVIII ст. зберігало риси державності. На цьому наголошували авторитетні російські історики права XIX – початку XX ст. В. Сересвич, М. Дьяконов та інші, вказуючи на «державно-правний характер сполучення України з Москвою» (Грушевський, 1991, с.72, 73).

Михайло Сергійович вітав набуту свободу українців, але застерігав їх від оманливої московської політики. В історичній пам'яті українців, за словами вченого, підпорядкування царському уряду асоціювалося з кайданами, «в котрі прибрала її лукава політика московського царства, коли визволений великими зусиллями Український народ передав в його опіку свою новоздобуту свободу». При цьому, «дійсна основа московської політики», на думку голови УЦР, полягала в намаганні розглядати українців не як вільних людей, а в якості царських підданих, перетворених на «власність московського царства» (Грушевський, 1991, с. 96).

Останні події, пов'язані з революцією та визволенням України, на думку М. Грушевського, «поставили питання про юридичний, правно-державний характер відносин України до Росії – з тим і про їх початок, себто об'єднання України з Москвою за Богдана Хмельницького (Грушевський, 1991, с. 53). Спираючись на історичний досвід та історичну пам'ять, вчений стверджував, що у 1917 р., як і у 1654 р., Україна домогалася широкої політичної автономії, державного права, яке було «беззаконно порушене і потоптане Романовими» (Грушевський, 1991, с. 13).

Розвиваючи думку про роль української традиції у формуванні історичної пам'яті, Михайло Сергійович вказав на поетичну творчість Т. Шевченка, який виявляв великий інтерес до козацької минувшини. При цьому, вчений зазначив, що поет у своїй творчості «не присвятив Хмельниччині особливої уваги», а стосовно гетьмана Б. Хмельницького висловлювався не досить приязно, маючи на увазі його «Переяславський акт» з московським царем, який «вихопив з рук визволеної України її кров'ю облиту волю, надії нового життя на основах свободи, рівності і братства» (Грушевський, 2007, с. 55).

Особливу увагу Михайло Сергійович звернув на період із середини XVII до початку XX ст., коли «українське політичне життя оберталося коло відносин» з «Московсько-Російською державою» (Грушевський, 1991, с. 42). Її вчений назвав «російським спрутом», який «цупко тримав свою здобич», наголошуючи, що царський уряд використовував «кожду внутрішню незгоду в українським громадянстві», привів його до «поневолення» (Грушевський, 1991, с. 95).

У добі російського поневолення України М. Грушевський виділив початок національного відродження «від її оновлення літературного, вважаючи за граничний камінь з сього погляду вихід „Енеїди” Котляревського 1798 року», а також Кирило-Мефодіївське братство, від якого бере свій початок «нова Україна (Грушевський, 2007, с. 52). Це товариство посіло особливе місце у питанні щодо формування історичної пам'яті українського народу в публіцистиці голови УЦР. За його образним висловом, воно стояло «на перехресті тих ниток, що йдуть від великого народного повстання України 1647–1648 року до сього нового її визволення тільки що пережитого нами революцією» (Грушевський, 2007, с. 51). Михайло Сергійович вважав Т. Шевченка, М. Костомарова, М. Гулака, В. Білозерського визначними талантами, кращими духовними силами «сучасного українського громадянства» (Грушевський, 2007, с. 52).

Голова УЦР, аналізуючи минуле України, високо цінував «кирило-методіївську ідеологію» і звернув увагу на те, що її «головні моменти» дозволяють установити зв'язки революційного часу 1917 р. «з ідеологією старого визволення України, – спадщиною політичної української мислі XVII в.» (Грушевський, 2007, с. 53). М. Грушевський стверджував, що українська політична думка, яка була породжена протестами кирило-мефодіївських братчиків, подолала заборони, дійшла до часу революції письмово чи усними переказами, «щоб розгорнути нарешті тепер, в умовах всеросійського визволення, свої ідеї демократичної Української республіки, федеративного об'єднання народів Росії, скасування всякого обмеження слова, організацій, релігійних і всяких

інших переконань ... дорогою широкої освіти, піднесення економічного добробуту» (Грушевський, 2007, с. 52, 53).

Розглядаючи «традиції великої визвольної боротьби українського народу», М. Грушевський перш за все вказав на те, що в народній пам'яті утвердилася «ідеалізація козацтва як ідеології вільності, рівності і братерства, найкращого й найвищого виразу найбільш дорогих і сердечних змагань та мрій українського народу» (Грушевський, 2007, с. 53). Поряд з братською традицією українського козацтва Михайло Сергійович визначив, що іншою «підставою демократизму, принципів вільності, рівності і братства в старій українській традиції був братський рух України XVI–XVIII в.», але історична «народна пам'ять» про нього не збереглася, а він був досліджений М. Костомаровим «виключно науковою, історичною роботою» (Грушевський, 2007, с. 53, 54).

У збірнику публіцистичних праць «На порозі Нової України» голова УЦР актуалізував питання трансформації історичної пам'яті українців в умовах революції. Особливо це простежується у комеморації щодо ставлення до Росії. Під впливом більшовицької агресії проти УНР відбувалися радикальні зміни у ставленні українців до Московії, бо особливо гостро відчули «московський примус», який століттями «тяжив за старого режиму над Україною». М. Грушевський наголошував, що необхідне «визволення від цього «песького обов'язку». У добу революції утвердилося усвідомлення українців керуватися у ставленні до Росії не інтересами спільної культури, а «єдино добром українському народу» (Грушевський, 1992, с. 10) Михайло Сергійович був переконаний, що внаслідок російської більшовицької агресії «огонь руїни знищить ті шори, ті пов'язки, які лежали на очах українських громадян і не давали їм орієнтуватися в реальних фактах» (Грушевський, 1992, с. 13).

В умовах розв'язання російської більшовицької агресії, виступаючи за трансформацію історичних поглядів українців, М. Грушевський акцентував увагу на західній (європейській) орієнтації України. Михайло Сергійович стверджував, що «в порівнянні з народом великоруським, український є народом західньої культури», вказавши на те, що в період «передісторії» розвивалися його тісні культурні зв'язки з германцями та кельтами, в часи Київської держави мали місце «масовий наплив скандинавського елементу, ... незвичайно широкі династичні зв'язки з німецькими князівствами», а Галицько-Волинська держава мала «повну перевагу західних впливів» (Грушевський, 1992, с. 14).

Керуючись зазначеними ідеями, голова УЦР вважав за необхідне, щоб Україна рішучо розірвала «старі примусові зв'язки з Московщиною», а натомість активізувала зв'язки з країнами Західної Європи. Це виявилось в тому, що для Української Народної Республіки було запропоновано новий територіально-адміністративний поділ та новий календар», а також «спільний рахунок часу, вагу і міру» західноєвропейських країн (Грушевський, 1992, с. 105–106).

Серед питань трансформації історичної пам'яті доби відродження української державності голова УЦР відзначив боротьбу «за закріплення самостійності й незалежності Української республіки, за зібрання українських земель, за забезпечення основних соціальних реформ». Михайло Сергійович був переконаний, що інтереси України вимагали згуртування навколо цього всіх свідомих сил (Грушевський, 1992, с. 70, 71). Питання історичної пам'яті українців знайшли відображення також обговоренні при українського герба (Грушевський, 1992, с. 90–93), української грошової одиниці (Грушевський, 1992, с. 95).

Висновки. М. Грушевський як фаховий історик та голова УЦР у перший період Української революції 1917 – 1921 рр., коли в Україні відбувалися процеси націєтворення та державотворення, відіграв важливу роль у формуванні національної

історичної пам'яті українців. Звернення до його історико-публіцистичної творчості надало можливість скористатися настановами вченого та політика, які не втратили своєї актуальності в умовах сучасної соціальної турбулентності.

Спираючись на історію Київської держави, та добу Хмельниччини, Михайло Сергійович доводив закономірність визвольних змагань українців у національній та соціальній сферах, важливість боротьби за відродження української державності. Звертаючись до історичної пам'яті як народної пам'яті українців, голова УЦР закликав до використання державотворчого досвіду Хмельниччини, акцентував увагу на ідеології Кирило-Мефодіївського товариства і відстежував той комеморативний зв'язок, який надає спроможності вирішення складних націєтворчих і державотворчих процесів в умовах повномасштабної війни з Росією, чия політика була завжди загрозливою для України. Прогностичне мислення визначного публіциста виявило ту небезпеку для українського суспільства тоді в історичній минувшині і зараз. Рефлексія історика, спрямована на порівняння українського і великоруського народів зайвий раз підкреслювала відмінності між цими народами, а історичні реалії фіксують вплив Європи на ті історичні процеси націєтворчі і державотворчі, які відстежував у своїх працях М. Грушевський. Він закликав до трансформації історичної політики, щодо північного сусіда, зміни політичної орієнтації на західну, адже тісні зв'язки України з Європою мають історичну тяглисть.

Бібліографічний список

- Верстюк, В., 2002. Михайло Грушевський: політична публіцистика 1917 року. *Український історик*, 1–4, с. 280–289.
- Верстюк, В., 2007. Доба Центральної Ради в публіцистичній спадщині М. Грушевського. *Грушевський М. С. Твори: у 50 т. Т. 4. Кн. І: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, с. V–XVI.
- Винар, Л., 1992. На порозі Нової України М. Грушевського: впровадження. *Грушевський М. На порозі Нової України. Статті і джерельні матеріали. У 75-річчя Української Центральної Ради 1917*. Нью-Йорк; Львів; Київ; Торонто; Мюнхен. До 125 річчя з дня народження Михайла Грушевського, с. IX – XX.
- Грушевський, М., 1991. *Хто такі українці і чого вони хочуть*. Київ : Т-во «Знання» України.
- Грушевський, М., 1992. На порозі нової України, Нью-Йорк-Львів-Київ-Торонто-Мюнхен, 278 с.
- Грушевський, М., 2007. В сімдесяти роковини Кирило-Методіївської справи. В: *Грушевський М. С. Твори у 50 томах. Т. 4. Кн. 1. Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 – квітень 1918)»*. Львів: Світ, с. 51 – 55.
- Єремійв, М., 1968. За лаштунками Центральної Ради (Сторінки зі спогадів). *Український історик*, 1–4, с. 94 – 104.
- Копиленко, О., 1991. Передмова. В: *Хто такі українці і чого вони хочуть*. Київ : Т-во «Знання» України.
- Романцова, Н., 2022. Націєтворчий потенціал публіцистики Михайла Грушевського доби УЦР в контексті історичної пам'яті. *Трансформації історичної пам'яті: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, с. 56–60.
- Чикаленко, Є., 2005. *Щоденник 1919–1920* В: В. Верстюк та М. Антонович (ред.). Київ–Нью-Йорк: Видавництво імені Олени Теліги.

References

- Verstiuk, V., 2002. Mykhailo Hrushevskiy: politychna publitsystyka 1917 roku [Mykhailo Hrushevsky: political journalism of 1917]. *Ukrainskyi istoryk*, 1–4, s. 280–289.
- Verstiuk, V., 2007. Doba Tsentralnoi Rady v publitsystychnii spadshchyni M. Hrushevskoho [The time of the Central Council in the public heritage of M. Hrushevsky]. Hrushevskiy M. S. *Tvory: u 50 t. T. 4. Kn. I: Seriya «Suspilno-politychni tvory (doba Ukrainskoi Tsentralnoi Rady berezen 1917 – kviten 1918)»*. Lviv: Svit, s. V–KhVI.
- Vynar, L., 1992. Na porozi Novoi Ukrainy M. Hrushevskoho: vprovadzhennia [On the Threshold of a New Ukraine by M. Hrushevsky: Implementation]. *Hrushevskiy M. Na porozi Novoi Ukrainy. Statti i dzherelni materialy. U 75-richchia Ukrainskoi Tsentralnoi Rady 1917*. Niu York; Lviv; Kyiv; Toronto; Miunkhen. Do 125 richchia z dnia narodzhennia Mykhaila Hrushevskoho, s. IKh – KhKh.
- Hrushevskiy, M., 1991. *Khto taki ukraintsi i choho vony khochut* [Who are Ukrainians and what do they want?]. Kyiv : T-vo «Znannia» Ukrainy.
- Hrushevskiy, M., 1992. Na porozi novoi Ukrainy, N'iu-Iork-L'viv-Kyiv-Toronto-Miunkhen, 278 s.
- Hrushevskiy, M., 2007. V simdesiati rokovyny Kyrylo-Metodiivskoi spravy [On the seventieth anniversary of the Cyril and Methodius cause]. In: *Hrushevskiy M. S. Tvory u 50 tomakh. T. 4. Kn. 1. Seriya «Suspilno-politychni tvory (doba Ukrainskoi Tsentralnoi Rady berezen 1917 – kviten 1918)»*. Lviv: Svit, s. 51 – 55.
- Yeremiiv, M., 1968. Za lashtunkamy Tsentralnoi Rady (Storinky zi spohadiv) [Behind the Scenes of the Central Council (Pages from Memories)]. *Ukrainskyi istoryk*, 1–4, s. 94 – 104.
- Kopylenko, O., 1991. Peredmova [Preface]. In: *Khto taki ukraintsi i choho vony khochut*. Kyiv : T-vo «Znannia» Ukrainy.
- Romantsova, N., 2022. Natsiietvorchyi potentsial publitsystyky Mykhaila Hrushevskoho doby UTsR v konteksti istorychnoi pamiaty [The nation-building potential of Mykhailo Hrushevsky's journalism during the Ukrainian Central Democratic Republic in the context of historical memory]. *Transformatsii istorychnoi pamiaty: zbirnyk materialiv III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, s. 56–60.
- Chykalenko, Ye., 2005. Shchodennyk 1919–1920 [Diary 1919–1920] In: V. Verstiuk ta M. Antonovych (red.). Kyiv–Niu-York: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihiy.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2025 р.

**N. Romantsova,
V. Romantsov**

THE QUESTIONS OF FORMING THE NATIONAL HISTORICAL MEMORY OF UKRAINIANS IN THE PUBLICISTIC CREATIVITY OF THE HEAD OF THE UCR M. HRUSHEVSKY

The article analyzes the issue of the nation-building orientation of the historical and journalistic works of Mykhailo Hrushevsky during the era of the first Ukrainian People's Republic. The influence of the head of the Ukrainian Central Rada, an authoritative scientist, on the formation of the national historical memory of the Ukrainian people is highlighted. The views of M. Hrushevsky on the combination of aspects of nation-building and state-building in

the historical memory of Ukrainians, mentioned in the journalistic work of the head of the UNR, a scientist, which are relevant for our time, are considered.

The views on the formation of the historical, national memory of the Ukrainian people were expressed by the head of the Ukrainian Central Committee, an authoritative scientist, in his historical and journalistic works “Where did Ukrainianism come from and where is it going”, “Where did the name Ukrainians come from?”, “The beginnings of the new Ukrainian state”, “On the threshold of a new Ukraine”, “On the father of the Cossack Bohdan Khmelnytsky”, “The Pereyaslav Treaty of Ukraine with Moscow in 1654 Articles and texts”, “On the seventieth anniversary of the Cyril and Methodius cause”. In these journalistic investigations, M. Hrushevsky reflected the historical connection of the state-building and nation-building processes of the era of the Ukrainian revolution with the events of previous eras of Ukraine.

At the specified time, the head of the Ukrainian Central Committee, implementing plans for the revival of Ukrainian statehood, as a professional historian, turned to the historical experience of Ukraine in issues of state formation from the times of Rus', the formation of the Hetmanate of Bohdan Khmelnytsky, the nation-building ideas of representatives of the Cyril and Methodius Society until the beginning of the Ukrainian Revolution of 1917-1918.

M. Hrushevsky, as a professional historian and head of the Ukrainian Central Committee in the first period of the Ukrainian Revolution of 1917-1921, when the processes of nation-building and state-building took place in Ukraine, played an important role in the formation of the national historical memory of Ukrainians. Turning to his historical and journalistic work provided an opportunity to use the instructions of a scientist and politician, which have not lost their relevance in the conditions of modern social turbulence.

Based on the history of the Kyivan state and the era of the Khmelnytskyi region, Mykhailo Serhiyovych proved the regularity of the liberation struggles of Ukrainians in the national and social spheres, the importance of the struggle for the revival of Ukrainian statehood. Turning to historical memory as the national memory of Ukrainians, the head of the Ukrainian Central Committee called for the use of the state-building experience of the Khmelnytskyi region, focused on the ideology of the Cyril and Methodius Society and traced the commemorative connection that provides the ability to resolve complex nation-building and state-building processes in the conditions of a full-scale war with Russia, whose policy has always been threatening for Ukraine. The predictive thinking of the prominent publicist revealed the danger for Ukrainian society then in the historical past and now. The historian's reflection, aimed at comparing the Ukrainian and Great Russian peoples, once again emphasized the differences between these peoples, and historical realities record the influence of Europe on those historical processes of nation-building and state-building that M. Hrushevsky traced in his works. He called for the transformation of historical policy towards the northern neighbor, a change in political orientation to the West, because Ukraine's close ties with Europe have historical continuity.

Keywords: *national memory of Ukrainians, historical memory, nation-building, state-building, transformation of national historical memory, journalistic work of M. Hrushevsky, revival of Ukrainian statehood, Ukrainian Central Rada.*